

Dergi ana sayfası: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pausbed>

Araştırma Makalesi

Atıf Bilgisi: Yunus, M. A., & Akın, S. (2026). Arendt'in vita activa'sı ışığında yapay zekâ ve sosyal bilimler: Yayın baskısı bağlamında bir inceleme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 75, 223- 237. <https://doi.org/10.30794/pausbed.1794628> /<https://izlik.org/JA59EW22YT>

AREN'DİN VITA ACTIVA'SI IŞIĞINDA YAPAY ZEKÂ VE SOSYAL BİLİMLER: YAYIN BASKISI BAĞLAMINDA BİR İNCELEME

Muhammet Ali YUNUS^{1*}, Soner AKIN²

¹Dr, Bağımsız Araştırmacı, muhammetaliyunus@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6431-789X>

²Doç Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, sakin@mku.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-2403-8041>

Öz

Bir teknolojik devrim olarak yapay zekâ (YZ), insanın bilişsel yeteneklerini taklit ederek önceki teknolojik devrimlerden niteliksel olarak ayrılmakta ve insanı diğer varlıklardan ayıran yetilerini üstlenme potansiyeline sahip olmaktadır. Dolayısıyla bu potansiyel insan faaliyetlerini her alanda bir dönüşüm ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bu çalışmada, söz konusu dönüşüm Hannah Arendt'in vita activa kavramı çerçevesinde analiz edilmektedir. Kavramsal analize dayalı teorik bir vaka analizi olarak tasarlanan makalede, YZ'nin etkileri 'sosyal bilimler pratiği' özelinde ele alınmaktadır. Makalenin temel tezi, YZ'nin, akademideki mevcut 'yayınla ya da yok ol' baskısıyla birleştiğinde, akademik faaliyeti anlam yaratan bir 'eylem' (action) olmaktan çıkarıp, sonu gelmeyen bir üretim-tüketim döngüsü olan 'emek' (labor) kategorisine indirgeme riski taşıdığıdır. Bununla birlikte YZ'nin sosyal bilimler pratiğine sağladığı avantajlar tartışılmakta ve bu bağlamda makalede çözüm önerileri sunma amacı da taşınmaktadır. Sonuç olarak çalışma, YZ tartışmasını 'iyi' ya da 'kötü' ikileminin ötesine taşıyarak, teknolojinin, insanlığın en özgün faaliyet alanlarını dahi nasıl aşındırabileceğine dair bir perspektif sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Yapay Zekâ, Vita Activa, Sosyal Bilimler, Yayınla ya da Yok Ol, Emek, Eylem.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND THE SOCIAL SCIENCES IN THE LIGHT OF ARENDT'S VITA ACTIVA: AN ANALYSIS IN THE CONTEXT OF THE PUBLISHING PRESSURE

Abstract

As a technological revolution, Artificial Intelligence (AI) qualitatively distinguishes itself from previous technological revolutions by mimicking human cognitive abilities and possesses the potential to assume the faculties that distinguish humans from other beings. Consequently, this potential subjects human activities to a transformation in every field. In this study, the transformation in question is analyzed within the framework of Hannah Arendt's concept of vita activa. Designed as a theoretical case analysis based on conceptual analysis, the article examines the effects of AI specifically within the context of 'social sciences practice.' The main thesis of the article is that when combined with the existing 'publish or perish' pressure in academia, AI carries the risk of reducing academic activity from a meaning-creating 'action' to the category of 'labor,' which is an endless cycle of production and consumption. Moreover, the advantages AI provides to the practice of social sciences are discussed, and in this context, the article also aims to present solution proposals. In conclusion, by carrying the AI debate beyond the dichotomy of 'good' or 'bad,' the study offers a perspective on how technology can erode even the most unique spheres of human activity.

Keywords: Artificial Intelligence, Vita Activa, Social Sciences, Publish or Perish, Labor, Action.

* Sorumlu Yazar: Muhammet Ali YUNUS (muhammetaliyunus@gmail.com)

Yayımlanan makalenin telif hakkı, CC BY 4.0 lisansı kapsamında yazara aittir. Bu lisansın bir kopyasını görmek için şu adresi ziyaret ediniz: <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

1. GİRİŞ

Sanayi Devrimi'nin kas gücünü taklit eden makinelerinden farklı olarak YZ, doğrudan insanın ayırt edici özelliği olan zihnine yönelir. Genel tanımıyla, "insan zekâsı gerektiren görevleri gerçekleştirebilen" (Banh ve Strobel, 2023, s. 63) bu teknoloji, doğal dil anlama, öğrenme ve metin üretme gibi bilişsel yetileriyle önceki teknolojik devrimlerden niteliksel olarak ayrılır. Bu durum, YZ'yi yalnızca bir verimlilik aracı olarak görmeyi imkânsız kılarak, insan faaliyetlerinin doğasına ve anlamına dair felsefi bir çerçeve gerektirir. Bu bağlamda, yirminci yüzyılın en önemli siyaset felsefecilerinden Hannah Arendt'in *vita activa* (faal yaşam) yaklaşımı, otomasyon sistemlerine dair öncü değerlendirmeleriyle, günümüzün yapay zekâ tartışmalarına şaşırtıcı bir öngörüyle ışık tutar.

Arendt, insanın etkin yaşamını üç temel faaliyete ayırır: yaşamın döngüsel zorunlulukları için emek (labor); dünyaya kalıcı eserler katan iş (work); ve insanların kamusal alanda özgürce kendilerini ifade ettikleri eylem (action). Bu çalışmada, yapay zekânın yükselişinin sosyal bilimlerde özelinde olmakla beraber akademik faaliyetler üzerinde dönüştürücü bir etki potansiyeli taşıdığı incelenmektedir. Bu etkiyle, akademik faaliyetin otantik bir eylem olmaktan çıkıp bir emek üretimi döngüsüne dönüşme ihtimali bulunmaktadır. Bu olası dönüşüm, tek başına teknolojiden kaynaklanmıyor olabilir. Daha ziyade, teknolojinin akademideki mevcut 'yayınla ya da yok ol' kültürüyle birleşmesinden doğan bir sonuç olarak görülebilir. Üniversiteleri rekabetçi ve zaman-sıkıştırılmış alanlara dönüştüren yayın baskısı (Labraña, Brunner, Gómez ve Wee, 2025, s. 1), akademisyenleri derinlikli düşünce yerine sürekli yayın yapmaya zorlamaktadır (Osunsan, Ijjo, Mugisha, Pule ve Muhwezi, 2022, s. 2). Yapay zekâ ise bu niceliksel üretimi kolaylaştıran bir aygıt olarak sahte yazarlık ve veri tahrifatı gibi suistimallerin kapısını aralamaktadır (Fodouop Kouam, 2025, s. 1).

Bu doğrultuda çalışmada, yapay zekânın sosyal bilimlerde pratiği üzerindeki dönüşüm potansiyeli, Hannah Arendt'in *vita activa* kavramsal çerçevesi ışığında eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Araştırma metodolojisi, Arendt'in insan etkinliğini 'emek', 'iş' ve 'eylem' olarak ayıran kavramsal analizine dayanarak, bu kavramları yapay zekânın yükselişi ve akademik dünyadaki "yayınla ya da yok ol" baskısının sosyal bilimlerde pratiği üzerindeki etkilerini yorumlamak için analitik bir mercekle kullanmıştır. Bu kuramsal analiz, yapay zekâ, sosyal bilimlerde ve akademik yayıncılık baskısı konularındaki güncel bilimsel literatürün derinlemesine incelendiği nitel bir tematik inceleme ile desteklenmiştir. Literatür taraması sonucunda elde edilen veriler, YZ'nin geleneksel teknolojik gelişmelerden farklı olarak, insanın bilişsel ve anlam üretme kapasitesine nasıl müdahale ettiğini Arendtçi bir perspektifle yorumlamayı mümkün kılmıştır. Çalışmada 'sosyal bilimlerde pratiği', yorumlama, eleştirel düşünce ve kamusal söylemi zenginleştirme gibi Arendtçi eylem'e en yakın faaliyet alanlarından biri olması ve yapay zekânın bu alana doğrudan müdahale potansiyeli taşıması nedeniyle özel bir odak noktası (vaka) olarak ele alınmıştır.

Bu bağlamda çalışmada, öncelikle Arendt'in *vita activa* ve ilgili kavramlarını açıklanacak, ardından bu kavramlar otomasyon ve yapay zekâ bağlamında değerlendirilecektir. Daha sonra somut bir vaka olarak sosyal bilimlerde ve yapay zekâ arasındaki etkileşim özellikle 'yayınla ya da yok ol' baskısı bağlamında ele alınacaktır. Bu doğrultuda yapay zekânın bu baskı altındaki sosyal bilimlerde özelinde akademik faaliyeti Arendtçi bir perspektifle nasıl yeniden şekillendirebileceği tartışılacaktır. Bununla birlikte YZ'nin sosyal bilimlerde pratiğine sağladığı avantajlar değerlendirilecektir. Bu bağlamda makalede çözüm öneri sunma amacı da taşınmaktadır.

2. VİTA CONTEMPLATIVA VE VITA ACTIVA AYRIMI

Hannah Arendt'in insanlık durumu analizi, temelde gerçeğin zihinsel bir sakinlik içinde sadece izlendiği *vita contemplativa* (tefekkür/düşünce yaşamı) ile insanın somut faaliyetlerini içeren *vita activa* (faal yaşam) ayırımına dayanır. *Vita activa*, yani faal yaşam, insanın dünyadaki varoluşunu düşünsel bir soyutlama yerine somut faaliyetleri üzerinden anlamlandıran felsefi bir kavramdır. Bu kavram, insanlık durumunu emek, iş ve en önemlisi eylem aracılığıyla şekillenen bir süreç olarak ele alır. *Vita activa* kavramı, tarih boyunca genellikle *vita contemplativa*'nın gölgesinde kalmış, düşünce ve teorik etkinlik karşısında ikincil bir konumda değerlendirilmiştir. Antik dönemden Orta Çağ'a uzanan gelenekte, pratik

yaşam çoğunlukla teorik bilgeliğe karşısında daha düşük bir mertebeye yerleştirilir. Arendt, bu köklü hiyerarşik yaklaşımı sorgulayarak, insan varoluşunun pratik boyutunu felsefi bir yeniden değerlendirmeye tabi tutar ve bu hiyerarşiyi tamamen reddeder. Arendt'in amacı, *vita activa*'yı kendi başına, kendine özgü değerleri ve ayrımları olan bir alan olarak yeniden incelemektir. Bu amaç felsefe tarihinde kaybolmuş olan eylem'in özgün değerini yeniden ortaya çıkarma çabasının ilk adımıdır. Bu nedenle Arendt, *vita activa* kavramını insanın etkin faaliyetlerini oluşturan üç boyut (emek, iş ve eylem) üzerinden ele alır ve her birinin insanlık durumunun temel ve birbirinden eşit derecede önemli yönleri olduğunu vurgular (Arendt, 1994).

Arendt'e göre insanın 3 temel faaliyeti olan emek, iş ve eylem; *vita activa* (faal yaşam) kavramı altında sınıflandırılır. Bu üç faaliyet sırasıyla ele alındığında emek sürekli tekrarlanan ve ürünleri anında tüketilen faaliyetler olarak tanımlanır. Başka bir ifadeyle emek; yemek, uyumak gibi, insan bedeninin biyolojik yaşam döngüsüne doğrudan bağlı olan etkinlikler toplamıdır. Arendt, "İnsanın emek harcama durumu hayatın kendisidir (Arendt, 1994, s. 47)" diyerek, emek'in yaşamın temel zorunluluğu olduğunu vurgular. İkinci olarak iş insanın 'yapay' bir dünya yaratma faaliyetidir. Nesiller boyu varlığını sürdüren aletler, binalar, sanat eserleri gibi insan yapımı nesnelere bu kategoriye girer. Arendt, "İnsanın iş durumu dünyasallıktır (Arendt, 1994, s. 18)" derken, insanın kendi elleriyle inşa ettiği bu kalıcı ortama işaret eder. Son olarak eylem insanın kendi özünü çevresiyle beraber işlediği faaliyetlerdir. Bu bağlamda eylem, herhangi bir maddi aracı olmaksızın, doğrudan insanlar arasında gerçekleşen tek etkinliktir. Dünyada tek bir insanın değil, farklı ve biricik insanların var olması gerçeğine, yani çoğulluk (plurality) durumuna dayanır (Arendt, 1994, s. 17). Eylem, sözle birlikte var olur ve insanın sadece 'ne' olduğunu değil, 'kim' olduğunu, yani onun biricik kimliğini ortaya çıkarır. Bu, zorunlulukların ötesine geçip, özgür ve eşit yurttaşlar olarak bir araya gelerek, hayatımızı konuşma ve eylemle şekillendirmektir.

Buna karşılık *vita activa* modern çağda insan yaşamının merkezindeki etkinlikler olsa da Antik Yunan felsefesinde aşağı görülen faaliyetler olarak görülmüştür (Arendt, 1994, s. 19). Arendt'e göre, geleneksel felsefe, insan yaşamını bir hiyerarşiye tabi tutmuştur. Sonradan değişen bu hiyerarşi üstün yaşam tarzı olarak görülen *vita contemplativa* (tefekkür) ve aşağı yaşam tarzı olarak görülen *vita activa* arasında kurulmuştur. *Vita contemplativa* filozofun, ebedi ve değişmez hakikatleri düşündüğü, her türlü dünyevi 'huzursuzluktan' arınmış, mutlak bir dinginlik halidir. *Vita activa* ise tefekkür yaşamını mümkün kılmak için zorunlu olan, dolayısıyla daha düşük değerli görülen tüm diğer faaliyetleri kapsar. Bu geleneğe *vita activa*, 'huzursuzluk' anlamına gelen olumsuz bir terim olarak anlaşılmıştır (Arendt, 1994, s. 29).

Arendt'in ileri sürdüğü *vita activa* ve *vita contemplativa* ayrımı, Sokrates'in yargılanıp idama mahkûm edilmesiyle tetiklenir. Bu idam, felsefe geleneğinin siyasete karşı derin bir güvensizlik ve küçümseme geliştirmesine neden olur. Bu gelenek, kendi teorik hedeflerine hizmet etmeyen tüm siyasi deneyimleri görmezden gelerek yalnızca 'tefekkür yaşamını' en yüce insan etkinliği olarak kabul eder (Arendt, 1994, s. 24). Buna karşılık antik kent-devletlerinin çöküşüyle birlikte, *vita activa* terimi de asıl siyasi anlamını yitirir. Hristiyanlık ile beraber *vita activa* yalnızca siyasi eylemi değil, dünyadaki her türlü meşguliyeti (emek, iş, ticaret vb.) ifade eden genel bir kategoriye dönüşür (Arendt, 1994, s. 26). Ancak bu, emek ve iş'in itibarının yükseldiği anlamına gelmez. Hatta eylem de diğerleri gibi, yaşamın zorunluluklarından biri olarak görülmeye başlanır ve tefekkür karşısındaki aşağı konumu pekiştirilir. Hristiyanlık yaşamın tümünü (*vita activa*), öte dünyadaki kurtuluş ve tefekkür için bir hazırlık aşaması olarak görür ve ikincil bir konuma iter (Arendt, 1994, s. 28). Bununla beraber modern çağda, bu hiyerarşi temelden tersine çevrilir. Zira bu dönemde 'yapmak' bilginin kaynağı olur. Zira Galileo'nin teleskopu, hakikatin pasif bir gözlemlerle değil, 'yapma' ve müdahale etme yoluyla ortaya çıkarılabileceğini kanıtlamıştır. Başka bir ifadeyle insan, bir alet yaparak doğanın sırlarını çözer. Bu durum, Arendt'e göre, bilginin kaynağının artık tefekkür değil, Homo Faber'in (alet yapan insan) eylemliliği olduğunu gösterir (Arendt, 1994, s. 395).

2.1. Homo Faber'in Düşüşü Ve Animal Laborans'ın Yükselişi

Arendt'in düşüncesinin merkezinde yer alan homo faber ve animal laborans ayrımı önemlidir. Zira her döneme damgasını vuran faaliyet biçimi, kendi ideal insan modelini de yaratır. Modern çağdan önce bu tahtta, faal yaşamın kendisinden bile üstün görülen tefekkür hayatı ve onun ideal insanı olan filozof oturur. Ancak modern çağ, bu köklü hiyerarşiyi altüst ederek tefekkürün tahtını devirmiş ve onun yerine ilk olarak homo faber'in etkinliği olan 'yapmak' eylemini geçirmiştir. Nitekim modern bilimsel devrimi başlatan gelişmelerin arkasında bir alet (teleskop) ve onu yapan araç-yapan insan vardır. Bu icattan itibaren bilimsel ilerleme de artık sürekli daha gelişmiş aletler yapma becerisine bağımlı hale gelir. Bilgiye ulaşmanın yolunun deney, yani doğal süreçleri yapay olarak yeniden üretmekten, olduğu anlaşılır. Bu, insanın ancak 'kendi yaptığı şeyi bilebileceği' şeklindeki yeni inancın doğrudan bir sonucudur. Diğer yandan süreç içerisinde bu yeni yaklaşım, bilimin sorduğu temel soruyu da değiştirir. Geleneksel 'ne?' ve 'neden?' sorularının yerini, 'nasıl?' sorusu alır. Dolayısıyla bu yeni soru, bilimin nesnesinin artık statik şeyler değil, dinamik süreçler olduğunu gösterir (Arendt, 1994, s. 404). Bununla birlikte sürecin önemli hale gelmesi, Arendt'in deyimiyle, zaferini ilan etmek üzereyken yenilgiye uğrayan homo faber'in ortaya koyduğu 'ürün'ün önemini azaltır.

Geleneksel homo faber için süreç, amaca (bitmiş ürüne) ulaşmak için bir araçtır. Ancak modern bilimde bu ilişki tersine döner. Zaman içinde sürecin kendisi, amaçtan daha önemli hale gelir. Bu, geleneksel homo faber'in anlam dünyası için radikal bir değişimdir. Arendt'e göre homo faber tam zaferini ilan edecekken, kendi yarattığı çağın dinamikleri ile altüst olur. Zira modern dünya, sürekli ekonomik büyüme, durmayan fabrika bantları gibi, ürünün kendisine değil, hiç bitmeyen üretim sürecine odaklanmaya başlar. Dolayısıyla amaç artık kalıcı bir şey üretmek değil, süreci devam ettirmek haline gelir. Bu da homo faber'i tahtından eder. Dolayısıyla hiyerarşinin üst konumuna yaşamın kendisini sürdürmeye odaklanan animal laborans (çalışan insan) yerleşir (Arendt, 1994, s. 417).

Animal laborans kalıcı bir dünya inşa etmek yerine hayatını idame ettirmek için çalışan ve tüketen insanı anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Animal laborans'ın yaptığı iş, bir eser ortaya koymak için değil, yaşam döngüsünü (çalış-kazan-tüket-tekrar çalış) devam ettirmek içindir. Bu bağlamda modern toplum, emeği yücelterek insanı yaşamın biyolojik döngüsüne hapseder. Bu değişimde Hristiyanlığın da etkili olduğu söylenebilir. Zira modern çağ, Hristiyanlıktan yaşamın kutsal olduğuna dair düşünceyi miras alır ama bu yaşamı anlamlı kılan 'ahiret ve tefekkür' kavramlarını terk eder. Geriye kalan tek şey, kutsal ama amaçsız olan bu yaşamı sürdürme zorunluluğu olur. Bu zorunluluk da 'çalışma'yı en yüce değer haline getirir (Arendt, 1994, s. 185). Zira modern çağda, özellikle Adam Smith ve Karl Marx ile birlikte, emek yüceltilmiş ve bir faaliyetin değeri, 'üretken' olup olmamasına göre belirlenir hale gelmiştir.

Bu üretkenlik anlayışı, emeğin sürekli olarak yaşamı sürdürme gücüne odaklanır. Bunun sonucu olarak modern toplum, bir 'emekçiler toplumu' ve dolayısıyla bir 'tüketim toplumu' haline gelir. Emek ve tüketim, yaşam döngüsünün iki ayrılmaz parçası olduğundan, emekçiler toplumu aynı zamanda zorunlu olarak bir tüketim toplumu olur. Modern dünyada tüm ciddi faaliyetler 'hayatını kazanmak' (emek) çerçevesinde değerlendirilir; bunun dışındaki her şey ise 'hobi' veya 'oyun' olarak görülür. Bu bakış açısı, sanatçıyı bile oyun oynayan birine indirger; çünkü yaptığı iş doğrudan hayatta kalma zorunluluğuna hizmet etmez (Arendt, 1994, s. 177). Hatta Antikitede en yüce etkinlikler arasında sayılan doktorluk, sanatçılık, avukatlık gibi meslekler, modern çağda, 'üretken olmayan emek' veya 'hizmet' kategorisine indirgenerek değersizleştirilir. Ürün ortaya koymayan tüm faaliyetlerin bu şekilde gözden düşmesi, eylemin ve konuşmanın, dolayısıyla siyasetin modern dünyada nasıl irtifa kaybettiğini gösterir (Arendt, 1994, s. 283).

Arendt'e göre bu durum, insanı kendi yarattığı dünyadan ve gerçek özgürlükten uzaklaştırma tehlikesi taşır. Ona göre modern insan, üretici kimliğinden tüketici kimliğine kayarak eylem ve siyasi katılımı yitirmiştir. Oysa insanı diğer varlıklardan ayıran, eylem ve sözle dünyada kalıcı izler bırakma kapasitesidir. Dünya, bu 'kalıcı eserler' sayesinde anlam kazanır. Neticede modern toplumda, homo faber'in kalıcılık ideali, animal laborans'ın bolluk idealine kurban edilir (Arendt, 1994, s. 174).

Sonuç olarak, modern çağda emek ve iş arasındaki ayırım giderek azalır. Arendt'e göre modern toplum, kalıcılığı amaçlayan iş'i göz ardı ederek her faaliyeti biyolojik yaşamı sürdürmeye yönelik emek'e indirger. Bu dönüşümle birlikte insan, üretici kimliğinden çıkarak tüketici bir varlığa dönüşür; eylem ve sözle dünyaya anlam katma yetisini yitirir. İşte bu noktada, emek'in kendisinin bile makinelere devredildiği otomasyon çağı ve bu tüketim odaklı yaşamın getirdiği varoluşsal tehlikeler, Arendt'in endişelerinin merkezine oturur.

2.2. Otomasyon ve Tüketim Toplumunun Tehlikeleri

Modern çağın kutsanan insani faaliyeti olan emek, teknolojik gelişmeler karşısında yeniden tanımlanma ve konumlanma potansiyeline sahiptir. Gelişen otomasyon teknolojileri insanın emek'e olan yaklaşımını dönüştürmektedir. Emek kutsanırken bir yandan da zorunlu, mecburi ve aşılması gereken bir yükümlülük olarak da görülmektedir. Özellikle Marx emek'ten özgürleşmeyi bir ütopya olarak konumlandırmıştır. Başka bir ifadeyle Marx'a göre emek'ten kurtuluşun amacı, emek'in özgürleşmesi değil, insanın çalışmaktan kurtulmasıdır. Bu fikir ilk bakışta ütöpik görünse de Arendt, özellikle otomasyon teknolojisinin ilerlemesiyle bu ütopyanın gerçekliğe dönüşüp dönüşmeyeceği sorusunun günümüzde ciddiyet kazandığını belirtir. Ancak Arendt, Marx'tan farklı olarak, emekten kurtuluşun, sadece tüketimle geçen mesaisiz bir yaşam anlamına gelebileceğini söylemiştir. Ona göre bu, insan için gerçek bir özgürlük olmaktan öte daha derin bir anlamsızlık ve yüzeysellik yaratabilme potansiyeline sahiptir. Zira otomasyon sayesinde fiziksel emek ihtiyacı azalsa da, insanın boş zamanı artmakta; ancak bu boş zaman yaratıcı etkinliklere değil, daha çok tüketim faaliyetlerine yönelmektedir. Böylece insanın animal laborans kimliği daha da pekişmektedir (Arendt, 1994, s. 183). Çünkü Arendt'e göre emek ve tüketim, aynı biyolojik döngünün iki yüzüdür. Otomasyon emek'i ortadan kaldırdığında, geriye sadece tüketim kalır. Bu bağlamda Arendt'in uyarısı nettir: Animal laborans'ın boş zamanı asla tüketimden başka bir şeye harcanmaz ve ona ne kadar çok zaman kalırsa o kadar açgözlü ve istekli olur. Bu da hem toplumsal hem de çevresel bir atık ekonomisi ve aşırı tüketim sorunu ortaya çıkarır (Waelen, 2025, s. 7). Bununla beraber insan, sadece tüketmeye yönlendirilmişse ve yaşamı boyunca çaba, acı ya da dirençle karşılaşmıyorsa, zorunluluğun ve anlamın bilincini yitirir. Böyle bir toplumda, doğa sadece tüketilecek bir kaynak olarak görülür; dünya ise anlamını yitirmiş, geçici nesnelere dolu bir mekâna dönüşür. Animal Laborans'ın kamusal alana hâkim olmasıyla, gerçek anlamda ortak bir dünya, kalıcı değerler ve insan faaliyetinin anlamı ortadan kalkar. Artık sadece özel faaliyetlerin, yani tüketimin kamusal şekilde sergilendiği, 'kitle kültürü' denen yüzeysel bir yapı geriye kalır. Bu da evrensel mutluluk hayalinin yerini yaygın bir mutsuzluğun almasına yol açar. İnsan artık yalnızca tüketen ve tatmin olmayan bir varlığa dönüşürken, kendine özgü yaratıcılık, özgürlük ve kalıcılık kapasitesini kaybeder (Arendt, 1994, s. 184).

Diğer yandan modern toplumda iş, kimliğin merkezinde yer almıştır. Ancak David Graeber'in bullshit jobs (anlamsız işler) kavramıyla belirttiği gibi, birçok iş artık sosyal bir fayda sağlamadığı için çalışanlarına tatmin vermemektedir. Axel Honneth'in teorisine göre ise, işin tanınmaması bireylerde yabancılaşmaya ve dışlanmaya yol açar. Çünkü ona göre tanınma, sosyalleşme ve kişisel gelişim olarak kritik bir öneme sahiptir (Dos Santos Araújo ve Bacelar, 2025, s. 88). Diğer yandan Arendt'e göre "emek olmadan var olan bir emekçiler toplumu" boş zamanını anlamlı bir şekilde nasıl geçireceğini de unuttur (Waelen, 2025, s. 9).

Sonuç olarak Arendt, modern toplumun 'emeğin kurtuluşu' mitiyle aslında insanı kendi insanîyetinden uzaklaştırdığını savunur. Artan üretkenlik ve bolluk, dünyada kalıcı izler bırakmayan, geçici ve yüzeysel bir yaşam biçimini teşvik eder. Bu da insanın kendini gerçekleştirebileceği nesnelere, ilişkilere ve anlamlarla özdeşlik kuramamasına dolayısıyla dünyada 'yaşamaya' değil, yalnızca 'var olmaya' devam etmesine neden olur (Arendt, 1994). Arendt'in modern toplum için yaptığı bu keskin tespit, günümüzde yapay zekânın yükselişiyle çok daha radikal ve acil bir boyut kazanmaktadır. Zira bu yeni teknoloji, sadece emek sürecini değil, iş'e ve hatta düşünmeye dair yetileri bile otomatize ederek insanı dünyadan koparma tehlikesini hiç olmadığı kadar ileri taşıma potansiyeline sahiptir.

2.3. Vita Activa'nın Yapay Zekâ Bağlamında Yeniden Düşünülmesi

YZ, insan zekâsı gerektiren görevleri gerçekleştirebilen çeşitli hesaplamalı algoritmaları kapsayan şemsiye bir terimdir. Bu görevler arasında doğal dili anlama, desen tanıma, karar verme ve deneyimden öğrenme yer alır (Banh & Strobel, 2023, s. 63). Başka bir ifadeyle YZ, konuşma tanımadan doğal dil işlemeye, karar verme ve öğrenmeden robotik hareketlere kadar geniş bir yelpazede insan benzeri yetenekler sergileyen sistemlerin geliştirilmesini mümkün kılar. YZ; nesnelere interneti, büyük veri ve diğer dijital teknolojilerle birleşerek sağlık, eğitim, sanayi, ulaşım ve kamu yönetimi gibi birçok alanda dönüşümlere yol açmaktadır. YZ'nin gelecekte sosyal, ekonomik ve mesleki yapıları yeniden şekillendirmesi beklenmekle beraber (Öztemel, 2020, s. 104), hâlihazırda YZ; eğitim, iletişim, sanayi ve kamu sektörlerinde önemli ilerlemeler sağlamaktadır. Bununla birlikte YZ tabanlı teknolojiler, öğrenim ve iletişim biçimlerini dönüştürmekte ve bireylerin yetkinliklerini artırmaktadır (Liu, Al-Atawi, Khan, Gohar & Zaman, 2023, ss. 157-158). Genel olarak YZ'nin yetkinliklerinin sürekli geliştiği ve insan yaşamında köklü değişimlere yol açabileceği konusunda genel bir mutabakat oluşmuştur. Ancak bu gelişmelerin insanın varoluşsal konumunu nasıl etkileyeceği ve hatta insanın evrendeki temel anlam ve rolünü değiştirecek bir ontolojik yer değiştirme yaratıp yaratmayacağı tartışmaların konusudur. Başka bir ifadeyle günümüzde insan; bilinçli, anlam üreten, özgür iradeye sahip ve bilgi üretiminde başat aktör olarak konumlanmaktadır; YZ'nin bu alanlarda üstünleşerek insanı özne konumundan ikincil veya bağımlı aktör konumuna kaydırıp kaydırmayacağı ise önemli bir tartışma konusudur. Zira teknoloji, şimdiye dek insana doğaya karşı güç kazandıran bir araç olmuşsa da YZ; bilişsel yetileri taklit edebilmesi bakımından diğer teknolojilerden ayrılır. Bu da YZ'ye ilişkin soruları derinleştirmektedir. Bu bağlamda Hannah Arendt'in vita activa yaklaşımı ve otomasyon sistemlerinin insan yaşamına etkisine dair değerlendirmeleri, YZ teknolojilerinin insan faaliyetlerine etkisini anlamada önemli bir düşünsel çerçeve sunar.

Vita activa içinde üç faaliyetten biri olan emek, yani biyolojik zorunlulukların yerine getirilmesine yönelik döngüsel faaliyetler, tarihsel olarak teknolojik araçlarla hafifletilmeye çalışılmıştır. YZ'nin bu alanda otomasyon yoluyla sağladığı katkı, insanın fiziksel emek ve zaman gerektiren uğraşlara ayırdığı vakti azaltmaktadır. Daha kalıcı ve somut ürünler üretme süreci olarak tanımlanabilecek iş alanı, üretken yapay zekâ sistemlerinin dâhil olmasıyla önemli ölçüde dönüşmektedir. Bu teknolojiler, yaratıcı üretim süreçlerinde insanın rolünü azaltma veya yeniden tanımlama potansiyeli taşımaktadır. Oysa eylem, Arendt'e göre yalnızca insanlara özgüdür; kamusal alanda özgürlük ve çoğulluk içinde gerçekleşen, konuşma ve birlikte eyleme kapasitesine dayalı bir varoluş biçimidir. YZ bu alana doğrudan dâhil olmasa da sahip olduğu yeteneklerle eylem alanını şekillendirme imkânına sahip olmaktadır.

YZ'nin bu üç faaliyeti ve insanın bu üç faaliyetle arasındaki ilişkiyi yeniden şekillendirdiği söylenebilir. Özellikle YZ'nin döngüsel işlevleri ve üretim süreçlerini devralmaya başlaması, insanlık için eylem alanına yönelme olanağını doğurabilir. Bu olanak, yalnızca teknolojik bir gelişmenin sonucu değil, aynı zamanda tarihsel ve düşünsel bir ütopyanın formlarından biridir. Nitekim Marx, kapitalist üretim ilişkilerinin ötesine geçerek insanın emekten özgürleşeceği bir gelecek tasavvur etmiştir. Emek'ten özgürleşilmiş bu ütopya da bireyin kendi varoluşuna, düşünsel ve yaratıcı faaliyetlere yöneleceğini öngörmüştür. Marx'ın bu ütopyası, üretici güçlerin ulaştığı bugünkü düzey göz önüne alındığında, artık yalnızca gerçekleşmesi mümkün olmayan bir tahayyül değildir (Arendt, 1994: 183). Bu bağlamda, YZ'nin iş ve emek'i devralması, eylemi yeniden merkezi bir etkinlik haline getirebilir. Ne var ki Arendt, modern bireyin boş zamanlarını anlamlı eylemler yerine tüketim ve eğlenceyle doldurduğunu belirterek bu potansiyelin sekteye uğrayabileceğine dikkat çeker. Özellikle Arendt bu öngörüsünü otomasyonun ortaya çıkardığı boş zamanın tüketimsel faaliyetlerle doldurulması üzerinden temellendirmektedir. Boş zamanın eşit ve bilinçli bir şekilde dağıtılmadığı bir toplumsal düzende, bu süreç insanı eylemden daha da uzaklaştırarak yalnızlaştırabilir ve varoluşsal bir anlam krizine sürükleyebilir (Arendt, 1994). Bununla beraber YZ, her ne kadar eylem alanına doğrudan katılmasa da eylem alanı dolaylı olarak etkileyecek yetkinliklere sahiptir.

YZ, düşünsel üretim kapasitesini şimdilik sınırlı ölçüde taklit edebilse de henüz etik sorumluluk ve varoluşsal bilinç taşıyan bir özne konumunda değildir. Dolayısıyla YZ, eylem alanına dâhil olamaz; ancak

epistemolojik düzlemde, büyük veri kümelerini işleyerek bilgi üretim süreçlerine müdahil olabilir. Bu müdahale, yalnızca bilginin dolaşımını değil, hakikat olarak kabul edilen içeriklerin belirlenmesini de etkiler (Coeckelbergh, 2025: 4; Swindell, Greeley, Farag, & Verdone, 2024, s. 4). Böylece YZ, doğrudan eylemde bulunmasa da, eylemin zeminini oluşturan kamusal söylem alanını etki etme ve hatta dönüştürme kapasitesi kazanır. Bu da YZ'yi eylem öznesi olmasa da eylemin zeminini şekillendiren bir güç konumuna taşır.

Bu bağlamda YZ'nin algoritmalar aracılığıyla hakikati inşa etmesi, insanı bilen bir özne olmaktan çıkarıp verilerle yönlendirilen bir nesneye dönüştürür. Bu süreç, Arendt'in homo faber'in yenilgisi metaforunu andırır. Yani insan, amaç belirleyen bir yaratıcı olmaktan çıkıp, kendi yarattığı araçların dayattığı verimlilik süreçlerinin bir uygulayıcısına indirgenir. Hatta YZ, sadece fiziksel emeği değil, bilişsel görevleri de üstlenerek insan emeğini işlevsel olarak gereksiz kılma potansiyeli taşır. Bu durum, Yuval Harari'nin deyimiyle, ekonomik olarak işlevsiz hale getirilmiş bir useless class (işe yaramaz sınıf) yaratma riski taşır (Dos Santos Araújo & Bacelar, 2025, s. 89). Bu süreç, Arendt'in tüketim ve otomasyon döngüsünde insanın kendi benliğinden ve diğer insanlardan kopması olarak adlandırdığı 'dünyadan yabancılaşma' durumunu derinleştirir (Ashruf, 2025, s. 5).

Öte yandan yapay zekâ araçları, kullanıcıların politik konularda bilgi edinme süreçlerini tahkim ederek içerikleri daha yetkin bir biçimde anlamlandırmalarına katkı sağlayabilir (Taylor & Richey, 2024, s. 9). Bilhassa dezenformasyonun hızla yayıldığı sosyal medya mecralarında, yapay zekâ tabanlı sohbet botları, bilginin doğruluğunu teyit etme ve tartışmaları çok boyutlu bir perspektiften değerlendirme imkânı sunarak eleştirel bir süzgeç işlevi görebilir. Hâkim söylemin denetlenmesine ve bilgi akışının doğruluğuna hizmet eden bu dinamik, kamusal alanın daha şeffaf ve güvenilir bir zemine oturmasını mümkün kılabilir. Ne var ki, yapay zekânın tarihsel veri setlerine dayalı algoritmik yapısının mevcut önyargıları yeniden üretmesi, azınlık gruplarının görünmezleşmesine ve toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesine sebebiyet verebilme riskini de beraberinde getirmektedir (Jungherr, 2023, s. 7).

Sonuç olarak, Arendt'in 'dünyanın insana dönerek onu biçimlendirmesi' düşüncesi burada anlam kazanır: İnsan yapay zekâyı yaratır, o da dönüp insan deneyimini biçimlendirir. Ancak bu, insanın anlam yaratma yetisini ortadan kaldırmaz; zira anlam, sadece bilgiyle değil, acıyla, özlemle, ölümle yüzleşen varoluşsal bir derinlikle ve özneler arası bir deneyimle kurulur. Bu nedenle YZ, eylem alanını şekillendirebilir ama onun özünü, yani başkalarıyla birlikte dünyada özgürce görünür olma deneyimini taşıyamaz. Diğer yandan YZ vita activa'nın emek ve iş alanlarında insanı özgürleştirme potansiyeli taşırken eylem alanında özgürlük ve anlamın yerini algoritmik yönlendirmelere bırakma riski yaratmaktadır. Bu riskin en yoğun yaşandığı alanlardan biri, sosyal bilimler pratikleri olarak değerlendirilebilir. Özellikle YZ'nin bu alandaki etkisi, teknolojinin tek başına yarattığı bir sonuçtan ziyade, akademik dünyadaki yayın yapma baskısıyla nasıl etkileşime girdiğiyle anlaşılabilir. Bu nedenle, sonraki bölümlerde de öncelikle yapay zekânın sosyal bilimler pratiğini nasıl dönüştürdüğü ele alınacak, ardından bu dönüşümün 'yayınla ya da yok ol' koduyla birleştiğinde akademik eylemin doğasının nasıl temelden tehdit edildiği incelenecektir.

3. YAPAY ZEKÂ VE SOSYAL BİLİMLER

YZ'nin metinsel üretim alanında gösterdiği ilerlemeler sosyal bilimler için kritik bir dönüm noktasına işaret etmektedir. YZ araçları, karmaşık sosyal olguları analiz etmede, davranışları modellemede ve öngörülerde bulunmada kullanılır. Derin öğrenme gibi teknikler, siyaset bilimi, psikoloji ve kriminoloji gibi alanlarda yeni ufuklar açmaktadır (Metz, 2023, s. 10). Özellikle sosyal medya gibi kaynaklardan elde edilen veriler, toplumsal analizler için büyük bir potansiyeli ortaya koymaktadır. Zira bu verilerle sosyolojik analizler hızlıca yapılabilir; siyasi eğilimler ölçülebilir ve toplum psikolojisine yönelik çıkarımlar elde edilebilir (Metz, 2023, s. 104). Metz, bu yeni araçların sosyal bilimlerde bir devrim yarattığı ve doğru kullanıldığında önemli faydalar sağladığı sonucuna varır ve sosyal bilimcilerin bu yeni döneme adapte olması gerektiğini şu şekilde vurgular: "Bu teknolojiler, araştırmanın niteliğini ve derinliğini artırırken, araştırmacıların daha hızlı ve kesin sonuçlar elde etmesine yardımcı olmakta, bakış

açılarını genişletmekte ve araştırmancının toplumda daha büyük etkiler yaratmasına olanak tanımaktadır (Mete, 2023, s. 115). "

Bail'e (2024, s. 2) göre sosyal bilimlerde bir alan olarak sorunları çözmek için verileri kullanmak durumunaysa o zaman veri modellerine özel bağımlılıktan uzaklaşmalı ve daha çeşitli araçlar benimsemelidir. Çünkü YZ, insanları taklit etme yeteneği sayesinde araştırma süreçlerini zenginleştirebilir. Örneğin, deneylerde kullanılacak metin veya görseller oluşturularak uyarıların dış geçerliliğini ve karşılaştırılabilirliğini artırabilir. Ayrıca, silikon örneklemeler oluşturularak araştırmacıların anketleri insan gruplarına yüksek maliyetlerle göndermeden önce ön testlerini yapmalarına veya eksik verileri tamamlamalarına olanak tanıyabilir. Bail (2024), metin analizinin üretken YZ'nin en umut verici kullanım alanlarından biri olduğunu belirtir. Özellikle büyük dil modelleri uzman insan kodlayıcılarının doğruluğuna yakın bir performans sergileyebilmektedir. Bir çalışmada dil modellerinin uzmanlarla "yaklaşık %95 oranında" aynı sınıflandırmayı yaptığı görülmüştür (Bail, 2024, s. 5). Dolayısıyla bu teknolojinin en büyük avantajlarından biri, sosyal bilimcilerin büyük metinleri hızlı bir şekilde incelemelerine imkân tanınmasıdır.

Bununla birlikte YZ, kapsamlı doküman tarama yeteneği ve geniş literatür hâkimiyeti sayesinde, akademik alanda sıklıkla rastlanan tekrara dayalı araştırmaların veya özgünlükten yoksun teorik çalışmaların elimine edilmesine katkı sağlayabilir. Bu dönüşüm, sosyal bilimlere geniş veri setlerinin işlendiği, sınılanabilir ve tekrarlanabilir bulguların öncelendiği, yöntemsel açıdan daha güçlü ve kanıta dayalı bir disipline dönüştürebilir. Bilhassa YZ'nin büyük veriyi analiz etme, değerlendirme ve ölçme konusundaki yetkinliği, sosyal bilimsel araştırmaları ideolojik veya öznel yorumlamaların ötesine taşıyarak daha nesnel bir zemine oturtma imkânı sunmaktadır. Bu süreç ise sosyal bilimlerin bilimsel meşruiyetini ve açıklayıcı gücünü yeniden güçlendiren bir dinamik olarak kullanılabilir.

Özetle YZ, akademik yazım ve araştırmalara fikir geliştirme, içerik yapılandırma, literatür sentezi, veri analizi, düzenleme ve etik iletişim gibi alanlarda katkı sunmaktadır. Fikir geliştirme sürecinde literatür boşluklarını belirleyip metodoloji önerebilmekte, içerik aşamasında metin genişletme ve görsel entegrasyon sağlayabilmektedir. Literatür taramasında metin çıkarımı ve özet tablolar oluşturma, veri analizinde ise karmaşık setleri anlamlandırma ve görselleştirme işlevi görmektedir. Düzenleme sürecinde yazım denetimi ve özet hazırlamaya destek olurken iletişimde farklı kitlelere aktarım, çeviri ve intihal tespiti yapabilmektedir. Ancak uzmanlar, bu potansiyelin akademik dürüstlük korunarak ve insan sezgisiyle dengelenerek kullanılması gerektiğini vurgulamaktadır (Khalifa & Albadawy, 2024, s. 3).

Sonuç olarak YZ'nin sunduğu bu üretkenlik potansiyeli, kendi başına olumlu bir gelişme olarak görülebilir. Ancak bu teknoloji, akademik faaliyeti bir eylem olmaktan çıkarıp, sonu gelmeyen bir üretim döngüsü olarak emek kategorisine indirgeyen 'yayın yapma baskısı' ile karşılaştığında, bir çözüm sunmaktan ziyade bu dönüşümü hızlandırabilir.

3.1. Yayın Yapma Baskısı Bağlamında Yapay Zekâ

Sosyal bilimlerde pratiği özelinde olmak üzere akademinin en temel sorunlarından biri, bilimsel nitelikten çok niceliği ön plana çıkararak ve araştırmacıları sürekli bir üretim döngüsüne zorlayan yayın yapma baskısıdır. Bu bağlamda Fernandez-Cano (2021), akademiye 'sonu gelmeyen bir yarışa mahkûm edilmiş' bir alan olarak tanımlar ve bu durumu, araştırmacıları sürekli olarak alakasız ve anlamsız belgeler yayımlamaya zorlayan bir sisteme benzetir. Ona göre mevcut bilimsel bilgi ortamı devasa bir kaos niteliğindedir (Fernandez-Cano 2021, s. 3674). Bu kaosun temel nedeni, yayın yapmanın amacının artık bilimsel bulguları iletmekten ziyade, yalnızca yayın yapmış olmak haline gelmesidir (Fernandez-Cano 2021, s. 3673). Bu doğrultuda 'yayın için yayın' anlayışı hâkim olmuş, akademisyenler ise küresel üniversite sıralamaları ve küreselleşen bilgi anlayışının tetiklediği rekabetin baskısıyla daha fazla üretim yapmaya yönelmiştir. Latin Amerika'da sosyal ve beşeri bilimlerde alanlarında görülen belirgin üretim baskısının temelinde de, ulusal ve kurumsal politikalar aracılığıyla akademik ölçüm sıralamalarda yükselme ve prestij kazanma hedefi yatmaktadır (Guzmán-Valenzuela vd., 2023). Orta ve Doğu Avrupa'daki sosyal bilimlerde üniversite programlarında da benzer bir tablo gözlenmektedir. Çek

Cumhuriyeti ve Slovakya örnekleri üzerinden yapılan analizler, ‘yayınla ya da yok ol’ ilkesinin etik dışı davranışları körüklediğini göstermektedir (Nemec, 2024, s. 110). Nemec (2024) pervasive effects (yaygın etkiler) olarak tanımladığı bu olgular arasında ‘yırtıcı dergilerde yayın yapmak’, yazar sayısını yapay biçimde artırmak ve atif çemberleri oluşturmak gibi gaming strategies (oyun stratejileri) olduğunu belirtir. Bu durum, kusurlu finansman modelleri ve zayıf akademik etik nedeniyle üniversiteleri asli görevleri olan iyi eğitim ve topluma hizmetten uzaklaştırarak yalnızca yayın sayısına odaklanmaya itmektedir. Osunsan, Ijjo, Mugisha, Pule ve Muhwezi (2022, s. 2) de bu baskının akademisyenleri güncel kalmak için sürekli yayın yapmaya zorladığını, aksi durumda kariyer belirsizliğine sürüklenme riskine maruz bıraktığını vurgularlar Zira yayın baskısı, işe alım, terfi ve fon sağlama gibi süreçlere derinden bağlı olup akademisyenler üzerinde muazzam bir baskı yaratmaktadır.

Labraña, Brunner, Gómez ve Wee (2025, s. 1), modern toplumların tanımlayıcı bir özelliği olan hızlanmanın, geleneksel olarak yavaş ve derinlikli düşünceyle özdeşleştirilen üniversiteleri ‘rekabetçi ve zaman-sıkıştırılmış’ alanlara dönüştürdüğünü ortaya koymaktadır. Bu hızlanma, özellikle uzun soluklu çalışma gerektiren sosyal ve beşeri bilimlerde araştırmacıların zaman ufuklarını daraltmakta ve sürekli bir belirsizlik hissi yaratmaktadır. Akademisyenlerin üzerindeki yoğun yayın baskısı, onları nitelikli çalışmalar yerine sayıca fazla yayın üretmeye yönlendirmekte; sahte yazarlık, veri tahrifatı ve intihal gibi ciddi suistimaller ortaya çıkarmaktadır. Bu baskının temel kaynağı ise kurumlardır (Fodouop Kouam, 2025, s. 1).

Bu bağlamda, yapay zekâ araştırma süreçlerini dönüştürürken akademik rekabeti ve etik dışı davranışları da körükleyebilmektedir. Yapay zekâ devrimi, özellikle Dil Modelleri aracılığıyla, bu sorunu daha da derinleştirme potansiyeline sahiptir. França ve Monserrat (2024, s. 1), “hiçbir zaman, bu kadar kolay bir şekilde kalitesiz bir makale yazmak, onu yayınlamak ve sonra özgeçmişe yeni bir satır eklemek mümkün olmamıştı” ifadesiyle, bilimsel yayınların hızla artmasının kalite üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceğine dikkat çekmektedir. Bu durum, bilimsel literatürün hacminin büyümesiyle birlikte nitelik bakımından bazı zayıflamalara yol açmakta ve bilimsel araştırmaların sağlıklı gelişimini zorlaştıran bir sürece işaret etmektedir.

Rowe (2025, s. 10) ise yapay zekânın bilgi üretimini artırma ve araştırma süreçlerini kolaylaştırma potansiyeline rağmen, akademik yayıncılıktaki yapısal sorunları da güçlendirebileceğine dikkat çeker. Araştırma endüstrisi kompleksi (Research industrial complex) olarak tanımladığı sistem, yayıncılar, üniversiteler ve fon kuruluşları arasındaki çıkar çatışmalarıyla şekillenmekte; bilgiye anlamlı katkılar yerine yayın sayısı ve etki faktörü gibi metrikleri öncelemektedir. Bu ortamda araştırmacılar, çalışmalarını en küçük yayınlanabilir birimler (minimum publishable units) halinde dilimlemeye teşvik edilmekte, bu da tek bir çalışmanın farklı makalelere bölünerek sunulmasına yol açmaktadır. Bu doğrultuda YZ, ikna edici anlatılarla sahte yenilikleri ifade etmek amacıyla kullanılabilir. Yayıncıların yapay zekâ şirketleriyle yaptığı işbirlikleri ise yayın sürecini bilimsel ilerlemeden uzaklaştırarak ticari hedeflere, özellikle de YZ sistemleri için eğitim verisi üretimine hizmet etme riskini taşımaktadır.

Sonuç olarak, ‘yayınla ya da yok ol’ baskısı ve ‘araştırma endüstrisi kompleksi’, yapay zekânın da bir aktör olarak katıldığı ve akademik faaliyeti kendi özünden uzaklaştıran bir mekanizma yaratmaktadır. Bu mekanizmanın insan etkinliği üzerindeki etkisini felsefi bir zeminde anlamak için Hannah Arendt’in vita activa kavramsallaştırması yol gösterici bir çerçeve sunmaktadır.

3.2. Vita Activa Bağlamında Sosyal Bilimler, Yayın Baskısı Ve Yapay Zekâ’ya İlişkin Bir Değerlendirme

Hannah Arendt’in vita activa kavramsallaştırması yeniden hatırlandığında, insan etkinliğinin emek, iş ve eylem olmak üzere üç temel kategoriye ayrıldığı görülür. Emek, yaşamın sürekliliğini sağlayan, tekrara dayalı ve zorunlu faaliyetlerdir; iş, insanın dünyada kalıcı eserler bırakma kapasitesini ifade eder; eylem ise çoğulluk, özgürlük ve öngörülemesizlik ilkeleri üzerinde yükselen, insanların kamusal alanda birlikte düşünmelerini, konuşmalarını ve karar almalarını mümkün kılan etkinliktir (Arendt, 1994, s. 17). Bu çerçevede sosyal bilimler, yalnızca bilgi üreten bir alan değil; aynı zamanda eylem

alanının entelektüel altyapısını sağlayan, toplumsal anlam dünyalarını çeşitlendiren ve eleştirel düşünceyi besleyen bir faaliyettir.

Akademide 'yayınla ya da yok ol' baskısı, sosyal bilimsel üretimi giderek emek ve iş kategorilerine sıkıştırmaktadır. Akademisyenler, çoğu zaman yüksek hacimli veri toplama, literatür tarama, kaynak düzenleme, biçimsel standartlara uyum sağlama gibi tekrarlı ve zorunlu görevlerle yoğun şekilde meşgul olmaktadır. Bu sürecin Arendt'in tanımında emeğe tekabül ettiği söylenebilir. Yani yaşamın devamı için gerekli, ancak kendi içinde kalıcı bir değer taşımayan faaliyetler. Buna ek olarak, araştırmaların yayınlanabilir ürünlere dönüştürülmesi, belirli akademik standartlara uygun makaleler, raporlar veya kitaplar üretmek de iş boyutuna karşılık gelir. Bunlar iş'in doğasındaki kalıcı ürünlere benzetilebilseler de çoğu zaman özgün düşünceden ziyade biçimsel kriterlere bağlı ürünlerdir. Bu yapı içinde eylem, yani kamusal tartışmanın çoğulluğunu besleyen, özgün ve öngörülemez entelektüel katkılar, giderek daralmaktadır. Sosyal bilimler, anlam dünyasını genişleten ve farklı perspektifleri görünür kılan ürünler vermek yerine, ölçülebilir çıktı odaklı, niceliksel baskıya maruz kalmaktadır. 'Yayınla ya da yok ol' mantığı, düşünsel cesareti törpüleyerek akademik üretimi güvenli, tekrarlı ve risk almayan bir alana hapsetmektedir.

YZ, geçmişte gördüğü çok büyük miktardaki metinden öğrendiği olasılıkları kullanarak, bağlama en uygun kelime ve cümleleri sırayla tahmin ederek yanıt üretir. Bu bağlamda YZ'nin geçmiş verilere ve baskın söylemlere dayanarak bilgi üretmesi daha büyük olasılıktır. Bu da çoğunlukla sistemin yeniden üretimi anlamına gelir. Diğer yandan YZ epistemolojik balonlar inşa etme potansiyeline sahiptir. YZ, farkında olmadan bizi benzer görüşlerin içinde sıkışıp kalmaya itebilir; buna 'epistemik balonlar' denir. Bu epistemik balonların içinde olan kişiler, farklı bilgi ve argümanlara yeterince erişemezler. Daha tehlikelisi ise yankı odalarıdır; burada farklı görüşler kasıtlı olarak engellenir veya bastırılır (Coeckelbergh, 2025, s. 4). Özellikle YZ, büyük şirketler tarafından tekel olarak kontrol edildiğinde, kendi hakikat rejimlerini (regimes of truth) oluşturma potansiyeline sahiptir (Swindell, Greeley, Farag, & Verdone, 2024, s. 4). Özneler arası iletişimde de YZ'nin ürettiği çıktılar, zamanla nesnel kabul edildiği bağlamda da insanların kendi deneyimleri ve bilgilerinin değersizleştirilmesine yol açabilir (Mollema, 2025, s. 14). Buna mukabil, yapay zekâ ekosisteminde giderek artan rekabet ve farklı modellerin sunduğu alternatif çeşitliliği, bu alanda tek bir yapının mutlak tahakküm kurmasının önüne geçebilecek bir dinamizm barındırmaktadır. Hatta sosyal medya mecralarında stratejik olarak konumlandırılan yapay zekâ tabanlı sohbet botları, dezenformasyon veya manipüle edilmiş enformasyonun yayılma hızını keserek bilgi kirliliğiyle mücadelede etkin bir rol üstlenebilir.

Özetle YZ'nin sosyal bilimlerde kullanılmasının çeşitli risklerini bir çerçevede toplandığında ilk olarak şu söylenebilir: Modeller insan verileriyle eğitildikleri için geniş bir yelpazede önyargı ve bilişsel hata yansıtır; bu durum bir hata mı yoksa özellik mi sorusunu gündeme getirir. İkinci olarak, düşük kaliteli içerik üretme potansiyeli 'çöp bilim' riskini doğurur ve bu da bilimsel süreçleri zayıflatır. Ayrıca, etik ve gizlilik sorunları, bilgilendirilmiş onam gerekliliği ile hassas verilerin özel şirketlere aktarılma riski, önemli endişeler arasındadır. Son olarak, modellerin olasılıksal doğası, sürekli güncellenmeleri ve istemlere duyarlılıkları, araştırmaların tekrarlanabilirliğini zorlaştırır (Bail, 2024, ss. 5 - 6). Ancak sosyal bilimcilerin, genel geçer modellerin sınırlılıklarına hapsolmek yerine kendi disiplinlerine ve araştırma metodolojilerine özgü olarak geliştirecekleri ihtisaslaşmış sohbet botları, bu riskleri minimize etme ve araştırma süreçlerini daha denetlenebilir kılma potansiyeline sahiptir.

Öte yandan YZ teknolojileri, özellikle doğal dil işleme tabanlı büyük dil modelleri, sosyal bilimcileri emek ve iş alanlarından kısmen özgürleştirme potansiyeline sahiptir. Literatür taraması, veri temizleme, metin biçimlendirme, atıf düzenleme, özet çıkarma gibi emek-yoğun süreçler; makale taslağı oluşturma, tablolar/grafikler üretme veya içerik yapılandırma gibi iş kategorisindeki görevler, YZ tarafından yüksek hız ve doğrulukla gerçekleştirilebilmektedir. (Bail, 2024, s. 5; Khalifa, & Albadawy, 2024, s. 3). Bu durum, sosyal bilimcilerin zaman ve zihinsel enerjilerini eylem boyutuna, yani yaratıcı, eleştirel ve özgün entelektüel katkılara yönlendirmelerine imkân tanıyabilir. Bu açıdan YZ, doğru kullanıldığında, sosyal bilimlerde özgün fikirlerin geliştirilmesi, farklı bakış açılarının sentezlenmesi ve toplumsal sorunlara yenilikçi çözümler üretilmesi için gerekli düşünsel alanı genişletebilir. Arendt'in

çerçevesinde, YZ; emek ve iş yükünü üstlenerek, sosyal bilimcinin asıl eylem alanında daha özgürce hareket etmesini sağlayabilecek bir araç olarak kullanılma potansiyeline sahiptir.

YZ destekli eğitim araçları ve açık erişimli dijital arşivler, eleştirel düşünce, ahlaki muhakeme ve demokratik vatandaşlık için hayati olan felsefe, tarih ve siyaset teorisi gibi beşeri bilimlere erişimi kitleleştirilmektedir. Bu, teknokratik zihniyete karşı bir denge unsuru oluşturabilir (Ashruf, 2025, s. 7). Bu bağlamda, yanıtların algoritmalar tarafından hızla üretildiği yapay zekâ çağında, salt bilgiye veya nihai cevaba erişmekten ziyade, olgular arasındaki doğru ilişkisellikleri sorgulayabilmek ve anlamlandırabilmek çok daha hayati bir değer kazanmaktadır.

Buna karşılık 'yayınla ya da yok ol' kültürü bu potansiyelin önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır. Akademik değerlendirme sistemleri, hâlâ niceliksel ölçütlere (yayın sayısı, atıf sayısı, etki faktörü vb.) dayalıdır. Bu durum, YZ araçlarının kullanımını, özgün düşünceyi desteklemek yerine, hızlı üretim ve biçimsel standartlara uygun metinler üretmek için bir araç hâline getirebilir. Böylece YZ, sosyal bilimlerde eylem alanını genişletmek yerine, onu daha da daraltma riski taşır. Akademik çalışmalar, insanın anlam dünyasını derinleştiren, kamusal tartışmayı zenginleştiren eserler olmaktan çıkıp, YZ'ye verilen komutlar sonucunda üretilmiş standart ürünlere dönüşebilir. Bu noktada asıl sorun, YZ'nin kendisinden ziyade, akademi paydaşlarının onu hangi amaçlarla ve hangi baskılar altında kullandığıdır. Eğer YZ, yalnızca yayın sayısını artırma aracı olarak görülürse, Arendt'in çoğulluk, özgürlük ve öngörülemezlik ilkeleri zayıflar; akademik bilgi, algoritmik olarak standartlaştırılmış, bağlamdan kopuk ve eleştirel yönü törpülenmiş bir forma bürünür (França ve Monserrat, 2024, s.1; Fodouop Kouam, 2025, s. 1). Buna mukabil, yayın baskısı; akademisyenleri maliyetleri ve entelektüel yükü paylaşmak adına araştırma toplulukları kurmaya teşvik eden, nitelikli üretimleri ve hatta yeni ekollerin doğuşunu tetikleyen bir itici güce de dönüşebilir.

Bu dönüşüm sürecinde, üniversitelerin, fakültelerin ve hatta bizzat akademisyenlerin kendi uzmanlık alanlarına özgü 'kişiselleştirilmiş sohbet botları' geliştirmeleri yeni bir akademik pratik olarak öne çıkabilir. Hâlihazırda çeşitli ülkelerdeki seçim kampanyalarında adayların seçmenle etkileşim kurmak için kullandığı bu teknolojinin (Tangalakis-Lippert, 2024; Palmer, 2024; Tosi, Chiappa & Pizzul, 2025; Ben-David & Carmi, 2025), akademik dünyaya uyarlanması mümkündür. Akademisyenler tarafından eğitilen bu botlar, ders içeriklerinin, araştırma çıktılarının ve teorik perspektiflerin çok daha hızlı ve etkileşimli bir şekilde öğrenilmesine olanak tanıyabilir. Bu, üniversitede üretilen bilginin kamusal alana yayılmasını kolaylaştıran ve Arendtçi anlamda 'eylem' alanını zenginleştiren bir faaliyet olarak yorumlanabilir. Dahası, sosyal bilimcilerin bir araya gelerek kendi disiplinlerine özgü YZ araçları tasarlamaları, akademik üretimi salt makale veya kitap gibi statik metinlerden, 'konuşulabilir ve sorgulanabilir verilere' dönüştürebilir. Bu da sosyal bilimlerin, eylemselliğin ve etkileşimin merkezde olduğu, yöntemsel açıdan çok daha güçlü bir yeniden üretim sürecine taşıyabilir.

Sonuç olarak yapay zekâ, sosyal bilimlerde Arendt'in *vita activa* üçlüsü içinde emek ve iş yükünü hafifletme kapasitesine sahip güçlü bir araçtır. Doğru bir akademik iklimde bu teknoloji, araştırmacılara eylem alanında daha özgün, yaratıcı ve çoğulcu çalışmalar üretme imkânı sağlayabilir. Ancak 'yayınla ya da yok ol' kültürü sürdükçe, YZ'nin eylem'i öne çıkarmaya yarayacak potansiyeli, standartlaştırılmış ve hız odaklı bilgi üretimi nedeniyle baskılanabilir. Dolayısıyla asıl mesele, YZ'nin teknik olanakları değil, sosyal bilimlerin kendi eylem kapasitesini koruma ve güçlendirme iradesidir. Sosyal bilimler, algoritmaların belirlediği bir epistemolojiye teslim olmak yerine; insanın anlam dünyasını zenginleştiren, kamusal tartışmayı genişleten ve etik sorumluluğu önceleyen bir bilgi üretim biçimini savunmaya devam etmelidir. Bu bağlamda sosyal bilimler, YZ teknolojileri karşısında edilgen bir tüketici olmaktan çıkıp, her disiplinin ve araştırmacının kendi sohbet botlarını (chatbot'larını) geliştirdiği etkin bir özne konumuna yükselebilir. Böylece, verinin çok daha geniş boyutlarda işlendiği, tekrar edilebilir ve 'konuşulabilir' nitelik kazandığı, yüksek etkileşimli bir bilimsel alan inşa edilebilir. Böylesi bir dönüşüm, akademiye üretilen bilimsel materyalin geniş kamuoyu tarafından daha anlaşılır kılınmasını ve kamusal tartışmaların, sosyal bilimlerin sağladığı derinlikli perspektifler etrafında şekillenmesini sağlayabilir.

3.3. Sosyal Bilimlerde Yapay Zekâ Kullanımına İlişkin Çözüm Önerileri

Literatürdeki çözüm önerileri, sorunun kaynağını yapay zekânın kendisinde değil, onu kullanan araştırmacılar ve onları baskılayan akademik sistemde görmektedir. Bu doğrultuda, asıl sorumluluğun bu teknolojiyi etik dışı kullanan araştırmacılara ve kurumsal politikalara ait olduğu vurgulanmakta; çözümün yapay zekâyı yasaklamak yerine, kullanımına ilişkin net kurallar koymak, 'yayınla ya da yok ol' baskısını azaltmak ve araştırmacılara daha iyi mentörlük sağlamak olduğu belirtilmektedir (Fodouop Kouam, 2025, s. 1). Bu yaklaşıma paralel olarak, akademik kurumların ve araştırmacıların YZ araçlarını iş akışlarına daha kapsamlı entegre etmesi gerektiği savunulmaktadır. Bu entegrasyonun, araştırmacılara yeterli eğitim verilerek, etik ve şeffaf kullanım ilkeleriyle ve YZ'nin verimliliği ile insan sezgisi arasında bir denge kurularak yapılması gerektiği ifade edilmektedir (Khalifa & Albadawy, 2024, s. 3).

Daha geniş bir perspektifte ise dergilerin rolünün yeniden düşünülmesi önerilmektedir. Buna göre YZ, bir makale üretim motoru olmaktan çıkarılıp dergileri yeniden 'öğrenme ve diyalog topluluklarına' dönüştüren bir araç olarak kullanılmalıdır. Bu vizyon, YZ'nin hakemlik sürecini işbirliğine dayalı hale getirmesini ve insandan insana bilimsel etkileşimi desteklemesini hedefler. Daha da yapısal bir çözüm önerisi ise üniversitelerin temel misyonunu sorgulamaktadır. Bu görüşe göre, üniversitelerin önceliği nitelikli profesyonel yetiştirmek olmalı, araştırma ise bu alanda uzmanlaşmış daha küçük gruplara bırakılmalıdır; böylece araştırma ve yayın baskısı akademik sistemin genelinden kaldırılabilir (Fernandez-Cano, 2021, s. 3679). França ve Monserrat (2024, s. 6) ise gerçek bir değişimin ancak bilimin temel değerlerine dönmeyi ve değerlendirme metriklerini tamamen değiştirmeyi hedefleyen kültürel bir devrimle mümkün olabileceğini belirtirler.

Öte yandan tarihsel bir gerçeklik olarak, insanlığın geliştirdiği ve kendisine geniş imkânlar sunan bir teknolojiyi terk ettiği görülmemiştir. Ancak bu teknolojik determinizm, Hannah Arendt'in kavramsal çerçevesinden bakıldığında önemli bir sorunsalı beraberinde getirir. Arendt'e göre, emeğe ayrılan zamanın optimizasyonu, kendiliğinden eylem alanında bir genişlemeyi garanti etmemekte, aksine bu anlamsal boşluk sıklıkla tüketimle doldurulmaktadır (Arendt, 1994: 183). Bu bağlamda, YZ'nin sosyal bilimler pratiğinde emeğe dayalı süreçleri kısaltması, otomatik olarak daha derin ve özgün çalışmalara, eylem'e yöneleceği anlamına gelmez. Bu potansiyelin hayata geçirilmesi için, YZ araçlarının sosyal bilimlerin eylemsellik ile ilişkisini güçlendirecek şekilde bilinçli olarak yeniden yapılandırılması zorunludur.

Bu yapılandırmanın ilk adımı, sosyal bilimcilerin YZ'nin epistemik kapanma ve hegemonik söylemler üretme potansiyeline karşı eleştirel bir denetim ve gözetim misyonu üstlenmesi olabilir. YZ'nin algoritmik temellerinin ve veri setlerinin hakim paradigmaları yeniden üretme riskine karşı, insanları manipüle etme potansiyelini sınırlayacak yasal ve etik düzenlemeler elzemdir. Bu sayede sosyal bilimciler, teknolojinin epistemolojik çerçevesini sorgulayan bir pozisyon alabilirler.

İkinci olarak, bir emek aracı olarak YZ'nin kullanımının standardize edilmesi ve insan-merkezli pratiklerin geliştirilmesi gerekmektedir. YZ'nin yönlendirici bir aktör değil, insan iradesine ve yaratıcılığına tabi bir araç olarak konumlandırılması kritik önem taşır. Bu yaklaşım, teknolojinin verimliliğinden faydalanırken, insanın özgün bilgi, yorum ve anlam üreten ontolojik konumunu pekiştirmeyi amaçlar.

Üçüncü ve somut bir çözüm önerisi olarak, akademik bilgi üretim ve paylaşım süreçlerinin teknolojik imkânlarla yeniden tasarlanması gündeme gelmelidir. Bu bağlamda, akademisyenlerin veya fakültelerin kendi uzmanlık alanlarına özgü 'kişiselleştirilmiş akademik sohbet botları' geliştirmeleri devrimci bir adım olabilir. Bu noktada önerilen yöntem, akademik çıktıyı salt okunur statik metinler yığını olmaktan çıkarıp, teknik literatürdeki kullanımından farklı bir bağlamda, kullanıcıyla etkileşime girebilen 'konuşulabilir verilere' dönüştürmeyi hedefler. Bu dönüşüm, bilimsel bilginin donuk bir 'iş' ürünü olmaktan çıkıp, okuyucuyla diyaloga giren, sorgulanabilir ve dinamik bir bilgi formuna dönüşmesini sağlar. Böylece, üretilen bilgi kamusal alanda daha anlaşılır ve erişilebilir hale gelir; bu da

sosyal bilimlerin, Arendtçi anlamda 'söz' ve 'eylem' kapasitesini doğrudan artırarak toplumsal etkisini güçlendirir.

Son olarak ve en önemlisi, YZ'nin tekrarlayan ve mekanik görevleri otomatize etme kabiliyeti, akademik değerlendirme sisteminde radikal bir dönüşüm için fırsat sunmaktadır. Emek'e dayalı faaliyetlerin azalmasıyla birlikte, salt yayın sayısı yerine özgün bakış açısı, yenilikçi fikirler ve teorik derinlik gibi eylem niteliğindeki ürünler öncelikli hale gelebilir. Bu doğrultuda, değerlendirme metriklerinin, nicelikten ziyade niteliği ve özgünlüğü önceleyecek şekilde yeniden yapılandırılması, hem 'yayınla ya da yok ol' baskısını azaltacak hem de YZ-insan ilişkisini insanın yaratıcı potansiyelini serbest bırakan bir zeminde yeniden konumlandıracaktır.

4. SONUÇ

Bu çalışma, yapay zekânın sosyal bilimler pratiği üzerindeki etkilerini Hannah Arendt'in *vita activa* kavramsal çerçevesi ekseninde analiz etmiş ve bu teknolojik dönüşümün, ontolojik bir düzlemde değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Araştırma sonucunda ulaşılan temel çıkarım şudur: YZ teknolojileri, akademideki mevcut 'yayınla ya da yok ol' baskısıyla eklemlendiğinde, sosyal bilimciyi entelektüel bir özne konumundan uzaklaştırarak, algoritmik üretim süreçlerine bağımlı bir *Animal Laborans*'a dönüştürme riski taşımaktadır.

Bununla birlikte çalışma, teknolojik determinist bir yaklaşımla bu süreci kaçınılmaz bir gerileme olarak tanımlamak yerine; YZ'nin sunduğu potansiyeli, akademik üretimin doğasını dönüştürecek yapısal bir imkân olarak değerlendirmektedir. Özellikle YZ metodolojik açıdan güçlü bir zemine taşıma potansiyeline sahiptir. Bu kapasite, araştırmaları ideolojik veya öznel yorumlamaların ötesine geçirerek, disiplinin bilimsel meşruiyetini ve açıklayıcı gücünü yeniden tahkim eden bir dinamik olarak işlev görebilir. Ancak analizler, bu teknik ve metodolojik güçlenmenin ötesinde, sosyal bilimlerin geleceğinin YZ ile kurulacak ilişkinin niteliğine bağlı olduğunu göstermektedir. Mevcut akademik endüstrinin hız ve nicelik taleplerine hizmet eden bir kullanım, faaliyeti anlamsız bir döngüye dönüştürebilir. Buna mukabil, çalışmada önerilen 'kişiselleştirilmiş akademik sohbet botları' ve 'konuşulabilir veri' modeli, akademik çıktıyı statik bir 'iş' ürünü olmaktan çıkarıp, dinamik ve diyalojik bir 'eylem' formuna dönüştürme kapasitesine sahiptir.

Bu bağlamda çalışmanın ulaştığı genel sonuç; sosyal bilimlerin, edilgen bir veri işleme sürecinden ziyade, özneler arası etkileşimi merkeze alan bir dönüşümü gerçekleştirmesi gerektiğidir. YZ'nin rutin emek süreçlerini devralması ve veri analizinde sağladığı nesnellik bir tehdit unsuru olmaktan öte; sosyal bilimcinin asli fonksiyonu olan kamusal eylem alanına odaklanabilmesi için gerekli zaman ve zihinsel alanı sağlayan bir araç olarak konumlandırılmalıdır.

Nihai olarak; sosyal bilimler disiplini, teknolojik ilerleme karşısında nesneleşmek ile dönüştürerek özne konumunu tahkim etmek arasında önemli bir ayrımdadır. Bu çalışma, akademik faaliyetin sürdürülebilirliğinin, tercihin 'eylemsellik' lehine kullanılmasına bağlı olduğunu savunmaktadır. Zira Arendtçi perspektifte anlam, algoritmik veri işleme kapasitesinden değil; emek ve iş süreçlerinin ötesine geçen özgür iradenin kamusal alandaki diyalojik varoluşundan ortaya çıkmaktadır.

Beyan ve Açıklamalar

1. Bu çalışmanın yazar/ları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduğunu kabul etmektedirler.
2. Yazar/lar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir.

KAYNAKÇA

Ashruf, C. (2025). Artificial intelligence through the eyes of Hannah Arendt: Fear, alienation, and empowerment. *AI & Society*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s00146-025-02435-2>

Arendt, H. (1994). *İnsanlık durumu* (B. Taneli, Çev.). İletişim Yayınları.

- Banh, L. & G. Strobel (2023). Generative artificial intelligence. *Electronic Markets*, 33, 63. <https://doi.org/10.1007/s12525-023-00680-1>
- Bail, C. A. (2024). Can generative AI improve social science? *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 121(21), e2314021121. <https://doi.org/10.1073/pnas.2314021121>
- Ben-David, A., & Carmi, E. (2025). Dark cycles: Social engineering and political chatbots in Netanyahu's 2019 election campaigns. *International Journal of Communication*, 19, 592–616.
- Christopher A. Bail (2024). Can generative AI improve social science? *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 121(21), e2314021121. <https://doi.org/10.1073/pnas.2314021121>
- Coeckelbergh, M. (2025). AI and Epistemic Agency: How AI Influences Belief Revision and Its Normative Implications. *Social Epistemology*, 1–13. <https://doi.org/10.1080/02691728.2025.2466164>
- Dos Santos Araújo, A., & Bacelar, L. F. L. (2025). The Value of Work in the Age of Artificial Intelligence: Meaning, Social Contribution, and Recognition amid Productive Dehumanization. *Open Journal of Social Sciences*, 13, 86-99. <https://doi.org/10.4236/jss.2025.137005>
- Fernandez-Cano A. (2021). Letter to the Editor: publish, publish ... cursed!. *Scientometrics*, 126(4), 3673–3682. <https://doi.org/10.1007/s11192-020-03833-7>
- França, T. F. A., & Monserrat, J. M. (2024, August 8). The artificial intelligence revolution... in unethical publishing: Surfing the liquid world and its intangible economy. <https://doi.org/10.1085/jgp.202413654>
- Guzmán-Valenzuela, C., Ortega, L., Montero, M., et al. (2023). The new knowledge production in the social sciences and in the arts and humanities in Latin America. *Higher Education*, 85, 587–612. <https://doi.org/10.1007/s10734-022-00853-5>
- Jungherr, A. (2023). Artificial Intelligence and Democracy: A Conceptual Framework. *Social Media + Society*, 9(3), 1-14. <https://doi.org/10.1177/20563051231186353>
- Khalifa, M., & Albadawy, M. (2024). Using artificial intelligence in academic writing and research: An essential productivity tool. *Computer Methods and Programs in Biomedicine Update*, 5, 100145. <https://doi.org/10.1016/j.cmpbup.2024.100145>
- Labraña, J., Brunner, J. J., Gómez, M., & Wee, C. (2025). The shortening of temporal horizons: Acceleration in social sciences and humanities in Chilean universities. *Cogent Education*, 12(1). <https://doi.org/10.1080/2331186X.2025.2541076>
- Mollema, W. J. T. (2025). A taxonomy of epistemic injustice in the context of AI and the case for generative hermeneutical erasure. *AI and Ethics*. <https://doi.org/10.1007/s43681-025-00801-w>
- Mete, M. H. (2023). Sosyal Bilimlerde Büyük Veri Analitiği, Yapay Zeka ve Makine Öğreniminin Kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1), 99- 120. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1272565>
- Nemec, J. (2024). 'Publish or perish' social science university programmes in Central and Eastern Europe. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 20(SI), 106- 111. <https://doi.org/10.24193/tras.SI2024.14>
- Palmer, J. (2024, February 28). U.S. presidential hopeful Jason Palmer becomes first candidate to release talking AI-powered version of himself. *PR Newswire*. <https://www.prnewswire.com/news-releases/us-presidential-hopeful-jason-palmer-becomes-first-candidate-to-release-talking-ai-powered-version-of-himself-302074233.html>
- Rowe, M. (2025). *Publishing with purpose: Using AI to enhance scientific discourse* [Preprint]. OSF Preprints. https://doi.org/10.31219/osf.io/d7hwhf_v1
- Swindell, A., Greeley, L., Farag, A., & Verdone, B. (2024). Against Artificial Education: Towards an Ethical Framework for Generative Artificial Intelligence (AI) Use in Education. *Online Learning*, 28(2), (7-27). <https://doi.org/10.24059/olj.v28i2.4438>

- Osunsan, O., Ijjo, A., Mugisha, J., Pule, S., & Muhwezi, M. (2022). 'Publish or perish': A systematic review. *CJSSM*, 1(1), 1–22.
- Öztemel, E. (2020). Yapay zekâ ve insanlığın geleceği. In M. Şeker, Y. Bulduklu, C. Korkut, & M. Doğrul (Ed.), *Bilişim teknolojileri ve iletişim: Birey ve toplum güvenliği* (ss. 75–90). Türkiye Bilimler Akademisi. <https://doi.org/10.53478/TUBA.2020.011>
- Tangalakis-Lippert, K. (2024, March 10). Long shot Democratic challenger for president credits AI with helping him block a Biden sweep in the primaries. Business Insider. <https://www.businessinsider.com/jason-palmer-ai-helped-block-joe-biden-presidential-primary-sweep-2024-3>
- Taylor, J. B., & Richey, S. (2024). AI chatbots and political learning. *Journal of Information Technology & Politics*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1080/19331681.2024.2422929>
- Tosi, D., Chiappa, M., & Pizzul, D. (2025). AI chatbots in political campaigns: A practical experience in the EU's 2024 Parliament elections. *Social Science Computer Review*, 44(2). <https://doi.org/10.1177/08944393251320063>